

СТАНОВИЩЕ

По конкурс за заемане на академичната длъжност **професор** по изкуствознание и изобразителни изкуства (средновековно и възрожденско изкуство), 8.1. в Институт за изследване на изкуствата при БАН (Държавен вестник, бр. 35 от 30. 04. 2019)

От чл. кор. дизк. проф. Иванка Гергова

В конкурса, обявен от Института за изследване на изкуствата при БАН е подал документи единствен кандидат: доц. д-р Емануел Стефанов Мутафов. Кандидатът е покрил националните минимални изисквания и е допуснат от научното жури до участие в конкурса.

Е. Мутафов е представил като хабилитационен труд една монография в ръкопис (с договор за издаването ѝ) и една глава от колективен монографичен труд, който ще бъде печатана през следващата година, 15 статии и студии, както и няколко каталожни статии и уведен каталожен текст. Публикациите са издадени след предишната хабилитация на кандидата. Две от представените статии (В 3 и В 12) са в съавторство, което затруднява определянето на приноса на кандидата. Други две (В 1 и В 7) са по същество идентични.

Повечето текстове са на английски и са публикувани в авторитетни реферирани научни списания и сборници, а монографията за манастира Хора ще бъде издадена от Кеймбриджкото университетско издателство.

Научните трудове на Емануел Мутафов обхващат широк кръг от теми, свързани със средновековната и късносредновековната православна култура и история. Особеност на конкурса е принадлежността на рецензираните трудове към различни научни области: история на изкуството, гръцка епиграфика, история. Моята компетентност ми позволява да коментирам предимно публикациите от областта на изкуствознанието, които са по-голямата част от представените в конкурса. Въпреки това, ще отбележа, че групата публикации, отнасящи се до криптограмите са оригинални авторски приноси, като подобни изследвания са редки в световната и българска научна литература. На тази тема беше посветен хабилитационния труд на кандидата за академичната

длъжност доцент, но Е. Мутафов целенасочено продължава изследванията си в тази област.

Мутафов умее да намира оригинални теми или необичайни подходи към интерпретацията на известни паметници, факти или явления. Като интересни теми бих посочила например публикациите му за иконографията на светците евнуси и за гърба на православните икони.

Монографията за манастира „Хора“ (Карие джами) е до известна степен необичайна като хабилитационен труд. Това е един от най-знаковите паметници на византийското изкуство и историята на изучаването му е твърде дълга, а библиографията е огромна. Книгата е част от поредица малки монографии, представящи историята на Константинопол. В случая особени новости или авторски приноси не се предполагат, защото паметникът е твърде подробно изследван. Все пак авторът е намерил възможност наред със синтезираното представяне на особеностите на паметника и неговата история да предложи и някои свои възгледи и предложения за ново тълкуване на възприети в по-старата литература тези. Ново е предположението, че ктиторът на храма Теодор Метохит е приготвил място за своя гроб в дяконикона. Нови са и някои интерпретации на термина „хора“ по отношение на посвещението на манастира. За българския читател особено интересни са наблюденията за погребаните в параклиса Асеновци, които, макар от византийския клон на фамилията, правят църквата на манастира Хора свързана по определен начин с българската история. Във връзка с това един от светците стълпници, чиято сигнатура не е оцеляла, е идентифициран от Е. Мутафов като св. Йоан Рилски. За съжаление не мога да приема тази интересна идентификация, тъй като: свети Йоан Рилски не присъства във византийския църковен календар; светецът никога не е бил представян като стълпник; двете йоти, които Мутафов вижда върху стълба са по-скоро декорация, или стилизирано представяне на амбразури; обозначаването на името на светеца на това място и по този начин няма аналози и не е логично, привличането на иконата на св. Йоан Рилски от Рилския манастир като сравнение за иконографията е неприемливо заради лошата съхраност на стенописа в Хора. Друга идея, която не е обоснована достатъчно е, че представените на две места в църквата образи на светите Флор и Лавър обозначават личностите на двамата водещи зографи. Повторение на светци в различни части на един храм не е нещо необичайно и не би могло да се

тълкува именно по този начин. Текстът за манастира Хора се нуждае от известна редакционна намеса, за да се премахнат повторенията и някои грешки като например поставянето на църквата в Курбиново начело на поредицата паметници на Палеологовото изкуство (с. 12). Странно е датирването на стенописите в охридската църква „Богородица Перивлепта“ от 1310-1311 г. (с. 88), което се повтаря и в статията под номер В. 14 (с. 143). Тъй като и на двете места не е цитирано нищо при тази датировка, която се различава от общоприетата, ако авторът е направил някакво откритие в това отношение, би било добре да се обоснове, макар и в бележка под линия. Същото се отнася и до причисляването на стенописите в църквата при Беренде към XIII в., (Б.1, с. 14) за разлика от цитираната монография за паметника от Е. Бакалова, която ги отнася към втората половина на XIV в.

Втората част на хабилитационния труд е глава от бъдеща монография за църквата „Преображение“ в кипърското село Сотера. Задача на автора е била да представи и анализира надписите от стенописите, но той отива подалеч, като коментира иконографската програма и дава свое мнение за датировката на паметника. Един от интересните, но и дискуссионни моменти е опита за определяне неизвестното име на светското лице на северната стена, представено в молитвена поза, като Костас или Костис. Приемам това като работна хипотеза, неподкрепена от доказателства, а и в по-старата литература (В. Snelders, M. Immerzeel, *From Cyprus to Syria and Back Again: Artistic Interaction in the Medieval Levant*, ECA 9 (2012-2013)) дарителят в Сотера е определен като франк, а ако това е вярно, то простонародното гръцко Костас/Костис едва ли е името му.

Сред останалите студии и статии, които участват в конкурса, могат да се обособят няколко, които имат обобщаващ и теоретичен характер. Стойностна е съвместната с Ида Тот студия *Byzantine and Post-Byzantine Art: Crossing Borders, Exploring Boundaries*, в която се уточнява и използваната в научната литература терминология.

Статията за светците евнуси, която вече отбелязах като оригинална и приносна, е една от редките по-мощабни изследвания на иконографията на този вид светци, а за българската литература е и единствена.

Публикацията на Е. Мутафов, посветена на надписите в стенописите на църквата „Св. Никола“ в Бачковския манастир, изпълнени от Захари

Зограф е несъмнено приносна. Този паметник на знаковия български зограф от Възраждането е слабо проучен, а надписите му изобщо не са били обект на внимание. И тук авторът отива отвъд чисто епиграфските наблюдения и прави обобщения за технологическия процес, като предлага нови щрихи към портрета на Захари Зограф.

Една от темите, която през годините занимава кандидата, е отношението на православния християнин към иконите и мястото им в неговата лична вяра. Статията *How Central the Significance of Icons in the Orthodoxy is?* е посветена на тази интересна тема и представлява фундамент, върху който би могло в бъдеще да се надгражда.

Каталожните статии, които са представени в конкурса не са само изява на Е. Мутафов в популяризирането на паметници на изкуството. В някои от тях се правят нови идентификации, датировки и атрибуции, които представляват научни приноси, разсъждава се по важни проблеми като функция на иконата или причините и смисъла на комбинации от светци.

В представените за рецензиране публикации може да се забележи и постепенна еволюция във вижданията на Мутафов по някои проблеми, като например терминът „поствизантийски“, който е използван дори в заглавие на по-ранна негова публикация (В 10), е оспорен в по-късната му съвместна с Ида Тот статия (В 3).

Е. Мутафов е учен с международна известност, както се вижда от публикациите му в авторитетни реферирани чужди издания, от участието му в чужди научни проекти и от списъка с цитиранията на негови трудове. За Института за изследване на изкуствата при БАН са важни усилията му ежегодните *Изкуствоведски четения* да придобият съвсем нов облик и да се превърнат в търсен от международната медиевистична общност форум за изява. Ще отбележа специално и участието на Института под негово ръководство в международния проект *BYZART*. Друг много важен за българското изкуствознание проект, на който през последните години той бе ръководител е „Корпус на стенописите от първата половина на XIX в. в България“.

В заключение: Емануел Мутафов е учен с богата квалификация, активна публикационна, организационна и преподавателска дейност. Трудовете, с които участва в конкурса са с голям обем, разнообразна тематика, широк хронологичен обхват и съдържат редица приноси. Всичко това ми

позволява да предложи на Научния съвет на Института за изследване на изкуствата при БАН да присъди на доц. д-р Емануел Стефанов Мутафов академичната длъжност **професор по изкуствознание и изобразителни изкуства.**

24.09.2019

София

Подпис:

(чл.кор.проф. Иванка Гергова)